

הלכות קידוש החודש

פתיחה. עבור מי כתב הרמב"ם את הלכות קידוש החודש? **א.** תוכן כללי של הלכות קידוש החודש.
ב. תוכן של פרקים ו-ח. דרך חישוב לוח השנה. **ג.** תוכן של פרקים ט-י. דרך חישוב תקופת ניסן. **ד.**
תוכן של פרקים יא-יז. דרך חישוב ראיית הירח. **ה.** כמה מילים על המפרשים של הלכות קידוש
החודש.

למי מיועדות הלכות קידוש החודש?

כשהרמב"ם כתב את ספרו משנה תורה, הוא ייעד אותו (כדבריו בהקדמתו לחיבור) "לקטן ולגדול". ובהתאם לכך כתב וסידר את הספר, בצורה פשוטה וברורה המתאימה גם לקטן. כפי שנתבאר בפרטיות במאמר קודם.

אמנם בתוך הספר גופא, הלכות קידוש החודש עוסקות בנושא לא מוכר, שיש בו חשבונות מורכבים הבנויים על מושגים בלתי מוסברים, ולכן הלכות אלו יכולות להתפס אצל הלומדים כרחוקות מהשגתם. ונשאלת השאלה, האם גם הלכות אלו מיועדות כנ"ל, "לקטן ולגדול".

כשנתבונן בדברי הרמב"ם עצמו, אפשר לראות שבהלכות אלו ישנם בכללות שני חשבונות שונים: החשבון הראשון (בפרקים ה-ח. ובהמשך לזה גם פרקים ט-י, כדלקמן) הוא חישוב הלוח הנהוג בידינו כיום. לחשבון זה הרמב"ם קורא¹ 'מולד'. על חשבון זה הרמב"ם עצמו אומר במפורש, "אפילו תינוקות של בית רבן מגיעין עד סופו בשלשה וארבעה ימים"².

החשבון השני, (מפרק יא ואילך) הוא חישוב זמן ראיית הירח החדש, כפי שהיו חכמי ישראל מחשבים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה. חשבון זה נקרא³ בשם 'עיבור'. חשבון זה מורכב יותר, וכשהרמב"ם ניגש לבאר אותו, מקדים ומודיע שהוא כותב דברים אלו עבור "מי שרוחו נכונה ולבו תאב לדברי החכמות ולעמוד על הסודות", מתוך מטרה "שיהיה הכל ידוע למבינים". שמדברים אלו משמע שאכן פרקים אלו אינם מיועדים לתינוקות של בית רבן, אלא למבינים בלבד.

אמנם גם אם הלומד אינו מחזיק עצמו מה"מבינים" אליהם פונה הרמב"ם, אעפ"כ, כיון שבפועל גלגל הקב"ה – על ידי התקנה הקדושה של כ"ק אד"ש מה"מ – שילמד פרקים אלו ברמב"ם, מסתבר לומר שפרקים אלו שייכים גם אליו. ובטח שכל לומד יכול לדרוש מעצמו להיות כזה "שרוחו נכונה ולבו תאב לדברי החכמות", שאליו מכוון הרמב"ם את דבריו, ועל ידי זה יגיע סוף סוף להיות גם "מהמבינים" היודעים את דרכי החשבון.

ובפרט, שגם על חשבון זה המורכב כותב הרמב"ם⁴ "יגענו הרבה עד שהמצינו דרכים קרובים שאין בחשבונם עומק גדול", "כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו"⁵. הרי שהרמב"ם השתדל והתייגע לקרב חשבון זה אל הלומד, לעשותו קל ופשוט. זאת ועוד, שהמתבונן בדברי הרמב"ם יכול לראות שעשה השתדלות גדולה להבהיר ללומד את דרכי החיבור והחיסור בחשבונות הירח⁶. ומובן שעלינו להכיר בטובתו של הרמב"ם עבורנו, ולנהוג ג"כ במדה כנגד מדה⁷, להשיב לו טובה תחת

¹ בתחלת פרק ו.

² והעירו בדרך צחות עכ"פ, שיש לומר שבה נרמז תשב"ר הלומדים במסלול של פרק אחד ליום. וכיון שחשבונות הלוח הם ג' פרקים (ו-ח), ועוד פרק אחד לפנייהם הפותח את הנושא, הרי הם לומדים זאת "בשלשה או ארבעה ימים".

³ שם.

⁴ ספ"ז.

⁵ פי"א.

⁶ ראה בתחלת הענין (בפרק יא), כשמבאר כללי החשבון, כיצד להוסיף וכיצד להחסיר מספרים בחשבונות אלו, מפרט באריכות גם דברים שלכאורה יכולים להיות מובנים מאליהם. ועד"ז לאחרי זה (בפרק יב), כשמבאר האפשרות והדרך לקבוע תאריך מסויים כעיקר שממנו מחשבים, מאריך ג"כ בביאור והבהרת דברים פשוטים.

⁷ וע"ד המבואר בתו"א פרשת בא ד"ה למען תהיה תורת ה' בפיך. וצדיקים דומים לבוראם.

טובה, להתייגע ג"כ אנחנו בלימוד דבריו, ובזה נצדיק את היגיעה הרבה שהשקיע בזה שלא תהיה לחינם חלילה.

האם הרמב"ם מצפה שנבין את משמעות החשבונות?

ובבואנו אכן ללמוד הלכות אלו, ישנה נקודה עיקרית שחשוב לשים לב אליה:

מטרתו של הרמב"ם בהלכות אלו היא להורות לנו דרך למעשה, כיצד לחשב ולקבוע מתי ראש חודש, ומתי יראה הירח. אך אין לו מטרה שנבין את משמעותן של החשבונות, מדוע יש להוסיף או להפחית מספר פלוני ממספר פלוני, כיון שאפשר לעשות את החשבונות – שזה העיקר – גם בלא להבין את משמעותן.

וכפי שרואים בפועל, שאמנם בכמה חשבונות הרמב"ם מסביר בקצרה את משמעותן. אך ברוב המקרים אין הרמב"ם מסביר את משמעותן של החשבונות, אלא אומר באופן כללי בסיום הענין, "טעם כל אלו החשבונות, ומפני מה מוסיפים מנין זה ומפני מה גורעין . . . היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה".

אמנם במשך הדורות, נתחברו כמה חיבורים שמטרתם להסביר את משמעות החשבונות שברמב"ם. אך מובן שמבחינת הרמב"ם עצמו הוא הגיש ללומד ספר מושלם, מבלי להזדקק לספרי עזר (על דרך שכתב בהקדמתו, "שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל"). כיון שכנ"ל, בספרו מבואר היטב כיצד הלומד יוכל לעשות כל החשבונות, גם אם אינו מבין משמעותן.

ומובן שגם לומד הרמב"ם צריך לכוון עצמו, עכ"פ בתחלת הלימוד, אל כוונתו של הרמב"ם, להבנת פשט הדברים לצורך ידיעת חישובי הלוח והראיה בפועל. ואם ירצה יוכל אח"כ להוסיף עוד ולהעמיק בענין, לחקור ולהבין משמעותן של החשבונות, כל אחד כפי השגתו.

עזרה ללומד

כנ"ל הרמב"ם כותב שהתייגע לקרב הדברים גם לאנשים שאינם רגילים בחשבונות אלו. אך עדיין יש קושי בלימוד הדברים, גם בהבנתם הפשוטה, מפני אריכות הדברים, בחשבון על חשבון על חשבון. ובפרט כשתוך כדי הרמב"ם משתמש במונחים חדשים שאינם מוכרים ללומד, וכשהלומד אוחז בחשבון השלישי הוא כבר שוכח על מה מורה מונח פלוני שהוזכר בחשבון הראשון, וקל לו לאבד את ידיו ורגליו ברוב המושגים והחשבונות.

אמנם בעיה זו אינה בתחום אחריותו של הרמב"ם, אלא בתחום אחריותו של הלומד, שעליו להתרכז בדברים ולעקוב אחריהם, ולא להסתפק בקריאה שטחית בעלמא. ואם יקשה עליו לזכור כל השלבים והמושגים, יקח לו דף ועט לרשום בצורה מסודרת את סדר החשבונות ושמות המושגים שהרמב"ם מזכיר, שלב אחר שלב, ואז יסתדרו הדברים ויבואו על מקומם.

כדי להקל יותר על הלומד למצוא את דרכו בחשבונות הרבים, ניתן לקמן סיכום כללי של מהלך העניינים בחשבונות קידוש החודש, בכדי לעזור ללומד להבין את התמונה הכללית, על מה מדובר כאן. בתקוה שלאחר דברים כלליים אלו, יקל על הלומד להתמצא בתוך פרטי ההלכות.

וידגש: בהתאם להנחה הנ"ל שהרמב"ם כתב חיבור שלם העומד לעצמו, וכוונתו היא שיבינו את חיבורו מתוך עצמו, כל הסיכומים והביאורים לקמן, יהיו **אך ורק** מתוך דברי הרמב"ם עצמו בהלכות אלו, מבלי להזדקק לספרי ביאורים שמחוץ לרמב"ם.

אמנם כיון שהבנת משמעות הדברים היא ג"כ תורה ולימוד היא צריכה, וכפי שעסקו בזה כמה מגדולי ישראל. ועוד וג"כ עיקר, שהבנת משמעות החשבונות, מקלה על סידורם וזכירתם. ומה גם אם נלך לפי הנחת היסוד שהרמב"ם פתח בה, ש"מי שרוחו נכונה ולבו תאב לדברי החכמות ולעמוד על הסודות יתאוה לידע אותן הדרכים שמחשבין בהן", הרי אותו אחד יתאוה ג"כ להבין משמעות אותן הדרכים. לכן נביא קצת **בשולי הגליון** בלבד מעט ביאורים בקצרה במשמעות החשבונות. וכדלקמן בעזרת ה'.

*

תיכף ומיד ממש נזכה לקיום הנבואה "שלא לתר לגאולה ותיכף ומיד ממש הנה זה משיח בא", שעל ידו חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, כולל קידוש החודש על פי הראיה. כך שהלימוד בעניינים אלו כעת, יהיה תיכף ומיד נוגע למעשה בפועל, בעזרת ה'.

תוכן כללי של הלכות קידוש החודש

בכללות, אפשר לחלק את הלכות קידוש החודש לד' או ה' עניינים :

א. פרקים א-ד. **סדר קביעת חדשים ושנים**. פותח ביסודות לוח השנה התורני, קידוש החודש לפי ראיית הירח החדש, ועיבור השנה בכדי להתאים חדשי הלבנה עם שנת החמה (פרק א). אח"כ מפרט דיני עדות החודש, חקירת העדים, וקידוש החודש על ידי בית דין (פרקים ב-ג). ואח"כ מפרט דיני עיבור השנה, מתי מעברים וכיצד מעברים (פרק ד). חלק זה הוא חלק הלכתי רגיל, ככל שאר הספר.

ב. פרקים ה-ח. **חישוב לוח השנה התורני (מולד)**. בפרקים אלו מתבאר דרך חישוב הלוח בזמן הזה, שאיננו מקדשים על פי הראיה, אלא לפי חשבון קבוע.

ג. פרקים ט-י. **חישוב תקופת ניסן**. בפרק ד ביאר שהשיקול העיקרי לקביעת שנה מעוברת, הוא כדי לוודא שהשמש תגיע למזל טלה (שאז מתחילה תקופת ניסן) לפני חג הפסח. כך שהפסח יחול בזמן האביב. בפרקים ט-י מבאר הדרך לחשב ענין זה.

חישוב זה אינו נוגע בזמן הזה, שהשנים הפשוטות והמעוברות קבועות בלוח, אלא רק בזמן שהבית דין היה קובע אם לעבר את השנה. אך החישוב שהבית דין היו מחשבים לצורך עיבור השנה, הוא המשך של החישוב הקודם, שאנו משתמשים בו היום, וכפי שיפורט לקמן. ובפשטות זו הסיבה שהרמב"ם קבע חישוב זה בפרקים אלו, בהמשך לחישוב הקודם.

ד. פרקים יא-חי. **חשבון ראיית הירח החדש (עיבור)**. דרך החישוב לפיה אפשר לקבוע אם יראה הירח בליל פלוני ויתחיל או לא יראה. חישוב זה אינו נוגע בזמן שקובעין לפי הלוח, אלא לבית דין היושב לקבל את עדות החודש ולחקור את העדים. חשבון זה הוא חשבון בפני עצמו שאינו תלוי בחשבונות שנתבארו בפרקים הקודמים.

ה. פרק יט. **צורת הירח**. דרך החישוב באיזה גובה יראה הירח החדש ולאיזה צד יהיה נוטה. מטרת חישוב זה היא חקירת העדים שבאו להעיד על ראית הירח, לבדוק האם התיאור שבפיהם אכן תואם למציאות שאמורה להיות לפי החשבון, ובמקרה שלא הרי שהם עדי שקר. חישוב זה מבוסס על החישוב הקודם שנתבאר מפרק יא ואילך.

*

נמצא כנ"ל, שבכללות יש כאן שני חשבונות, חשבון אחד בפרקים ה-י, עליו אומר הרמב"ם כנ"ל שהוא מיועד אפילו לתינוקות של בית רבן, והחשבון השני בפרקים יא-יט, שהוא מיועד יותר למבינים.

הבדל ראשון בין שני החשבונות, שהחשבון הראשון הוא חשבון של זמן, באיזה יום יהיה מולד תשרי או מולד ניסן, ואיזה אורך תהיה השנה. בחשבון זה סופרים רגעים, שעות, ימים, חדשים ושנים. ואילו החשבון השני הוא בעיקר חשבון של מקום, למצוא את מקום השמש והירח ברקיע ולהגדיר את המרחק שביניהם. המיקום על הרקיע נמדד במעלות, חלקים, שניות, ושלישיות. אותם סופרים בחשבון זה.

הבדל נוסף ביניהם, שהחשבון הראשון הוא חשבון תורני יחודי, המכוון להתאים שנת החמה עם חדשי הלבנה כדין התורה. וחשבון זה מבוסס כולו על כללים שנאמרו בחז"ל בסוגיות העוסקות

בנושאים אלו, כפי שאפשר לראות בנושאי כלי הרמב"ם שעל כל ענין בחשבון זה מציינים מקורו בדברי חז"ל. ואילו החשבון השני, מציאת מקום השמש והירח בשמיים וחישוב זמן ראיית הירח החדש, הוא מציאות בעולם שגם אומות העולם יכולים לראות אותה ולחשב אותה. ואכן בחלק זה הרמב"ם אינו מתבסס דוקא על חז"ל אלא גם על דברים שכתבו חכמי האומות, כפי שהוא מזכיר זאת במפורש כנ"ל.

ועוד ענין בזה, שהחשבון הראשון המבוסס כנ"ל על כללי חז"ל, אין בו כל כך חידוש של הרמב"ם משלו. ואמנם הרמב"ם הוציא מתוך כללי חז"ל חשבון מסודר ומפורט, אך אין זה אלא בירור וסידור של מה שכבר נכלל בתוך דברי חז"ל. אך החשבון השני, עם היותו מבוסס על נתונים שבדברי החכמים שקדמו לו שחקרו ומצאו מהו מהלך ומהירות השמש ומהו מהלך ומהירות הירח⁸ וכו', אך דרכי החישוב שהרמב"ם נותן הם כנראה יצירה עצמאית ומחודשת שלו עצמו, וכדבריו הנ"ל, "יגענו הרבה עד שהמצינו דרכים קרובים".

ובקשר לזה יש להעיר, שבחשבון הראשון הרמב"ם נותן כדוגמה לחשבונותיו תאריך משנת ד'תתק"ל. בהמשך החיבור, בהלכות שמיטה ויובל, מציין תאריך משנת ד'תתקל"ז. ובחשבון השני של הראיה, הרמב"ם מדבר על תאריך משנת ד'תתקל"ח. ומבואר על כך⁹ שהרמב"ם כתב את הלכות קידוש החודש לראשונה בשנת ד'תתק"ל. ואח"כ התקדם בחיבורו ובשנת ד'תתקל"ז כתב את הלכות שמיטה ויובל. ואח"כ הוסיף ותיקן דברים בהל' קידוש החודש, ולכן כתב שנה מאוחרת יותר.

אמנם מובן שהשינוי מד'תתק"ל לד'תתקל"ח אינו שינוי נקודתי של מילה אחת, אלא שינוי כללי של כל החשבון שהוא נתן כדוגמה. ובפשטות, סיבת שינוי הדוגמה, היא מפני שהוא שינה את החשבון עצמו, דהיינו שבתחלה נתן דרך מסויימת לחשב את ראיית הירח, ואח"כ מצא חשבון פשוט או מדוייק ממנו, ולכן הוצרך לתת דוגמה חדשה, ונתן תאריך חדש בהתאם לאותו זמן. ועל פי הנ"ל מובן ששינוי זה היה דוקא בחשבון השני, שבו עיקר חידושו של הרמב"ם, ובו היתה עיקר היגיעה והליבון והבירור כנ"ל.

⁸ וגם בזה העירו הבקיאים בענין זה, שבנוגע למהלך השמש, אף שהרמב"ם מצטט נתונים שכתבו חכמי האומות לפניו, אך בפרטיות נראה שהוא משנה מעט מדבריהם, ומכשירי המדידה המדוייקים כיום אכן הולכים ומתקרבים לנתונים העולים מדברי הרמב"ם.

⁹ ש"פ חוקת תשד"מ.

דרך חישוב לוח השנה (פרקים ה-ח)

לכאורה הלוח שלנו די פשוט: בהתבסס על הנתון שממולד הירח ועד המולד הבא ישנם 29 וחצי ימים, הרי ששני חדשים הם באמת רק 59 יום. ולכן קבעו חכמים שחדשי השנה יהיו חודש אחד חסר וחודש אחד מלא. 12 חדשים כאלו הם 354 יום.

עונות השנה, חורף אביב וקיץ, תלויים במהלך השמש החוזר על עצמו ב-365 יום. נמצא ש-12 חדשים (= 354 יום) מסתיימים 11 יום לפני שהשמש השלימה את השנה שלה. ואם ניתן לפער זה להצטבר שנה אחר שנה, תוך כמה שנים ראש השנה יחול באמצע הקיץ, וחג הפסח באמצע החורף. ולכן מדי כמה שנים ישנה שנה מעוברת בה מוסיפים חודש כדי להתאים את חדשי השנה של הירח עם עונות השנה של השמש. בלוח שלנו ישנו מחזור קבוע של שנים פשוטות ומעוברות החוזר על עצמו כל 19 שנים (גוי"ח י"א י"ד י"ז י"ט), שמחזור זה סוגר במדוייק את הפער שבין מהלך השמש ומהלך הירח. עד לכאן, אלו נתונים קבועים שלא משתנים. ואילו הלוח היה מורכב רק מחשבונות אלו, לא היה צורך בשום חישוב מיוחד בכדי לסדר את הלוח.

* * *

אך האמת היא, שהזמן שבין מולד למולד הוא מעט יותר מ-29 ימים, ובמדוייק, כ"ט יום, י"ב שעות, ותשצ"ג חלקים (בשעה אחת יש אלף ושמונים חלקים). ולכן, שני חדשים הם באמת מעט יותר מ-59 יום, ו-12 חדשים הם מעט יותר מ-354 יום. יתרה שתוך שנים ספורות תצטבר לכמה ימים, כך שראש החודש שבלוח יהיה כמה ימים לפני מולד הירח במציאות. ולכן צריך לפעמים להוסיף יום לשנה או להפחית יום, כדי לדייק את החשבון ולהתאים את ראש החודש למולד הירח.

לכן תקנו חכמי ישראל ששני החדשים חשון וכסלו, פעמים יהיו חשון חסר וכסלו מלא, כפי שאמור להיות לפי הסדר הרגיל כנ"ל. פעמים יהיו שניהם מלאים, כך שיתווסף יום לשנה והיא תהיה שנה של 355 יום. ופעמים יהיו שניהם חסרים, כך שיפחת יום מהשנה ויהיו בה רק 353 יום.

נתון זה, אם החדשים חשון וכסלו חסרים או מלאים או כסדרם, אין בו סדר קבוע, והוא דורש חישוב בכל שנה בפני עצמה. והחישוב שברמב"ם מכוון להגיע בסופו של דבר לנתון זה, בשלשה שלבים, כדלקמן:

א. **ידיעת מולד חודש תשרי.** המוצא לחישוב הוא ידיעת אורך הזמן שבין מולד למולד, שהוא כנ"ל כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. לפי מספר זה אפשר לדעת גם את ארכה של שנה שלמה, שהוא 12 פעמים מספר זה. וכן שאר המספרים שהרמב"ם נותן בענין זה, הם כפולות או שאריות של אותו מספר.

לפי המספרים והכללים שהרמב"ם נותן, אפשר בקלות לחשב באיזה יום בשבוע יהיה מולד הירח של חודש תשרי בשנה פלונית, ובאיזה יום בשבוע יהיה המולד של חודש תשרי בשנה שלאחריה. כפי שהרמב"ם מלמד כל זה **בפרק ו**.

ב. **ידיעת ראש חודש תשרי.** בעקרון, אותו יום שבו חל מולד הירח של חודש תשרי, אמור להיות ראש חודש תשרי – ראש השנה. אך **בפרק ז** הרמב"ם מלמד ארבעה כללים לפיהם ראש חודש תשרי יכול להדחות ביום או יומיים לאחר המולד. החל מהכלל המפורסם של "לא אד"ו ראש" [שראש

השנה לעולם לא יחול בימים א' ד' ו'. ואם מולד תשרי חל באחד מימים אלו, ידחה ראש החודש למחרתו]. ועוד.

ג. **ידיעת אורך השנה.** לאחר שאנו יודעים באיזה יום בשבוע יחול ראש השנה בשנה פלונית, ובאיזה יום יחול ראש השנה בשנה שלאחריה. אנו יכולים לחשב ולבדוק כמה ימים יש ביניהם, ולפי זה לדעת את אורך השנה. אם השנה ארוכה, הרי שצריך להוסיף לה יום, וחשון וכסלו יהיו שניהם מלאים. ואם השנה קצרה, הרי שצריך להפחית ממנה יום, וחשון וכסלו יהיו שניהם חסרים. כפי שהרמב"ם מלמד ב**פרק ח**.

*

ויש לשים לב:

כנ"ל, פרקים ו-ח עוסקים בחישוב לוח השנה, הנקרא מולד. והפרקים שלאחרי זה עוסקים בחישוב ראיית הירח בפועל, הנקרא עיבור. שכנ"ל, אלו הם שני חשבונות שונים.

למרות זאת, פרק ו מתחיל בדברים אודות חשבונות ראיית הירח (עיבור), ומפרט שיש בהם שני שלבים. השלב הראשון הוא חישוב "בקירוב, בלא דקדוק", למצוא מיקום השמש והירח בשמים, "במהלכם האמצעי". שעל בסיס חישוב זה בא חישוב מדוייק יותר, "בדקדוק הרבה", למצוא את המיקום המדוייק של השמש והירח. לפי חשבון זה המדוייק נקבע בסופו של דבר האם אכן יראה הירח החדש בליל פלוני.

ולכאורה, הרמב"ם מביא כאן דברים אלו, כהקדמה למה שנתבאר בסוף פרק ז, שישנה הקבלה בין שלבי חשבון הלוח, לבין שלבי חשבון הראיה. דהיינו שהחישוב של קביעת מולד תשרי המבואר בפרק ו, מתאים לחישוב הראשון של הראיה במהלך האמצעי. והכללים לתיקון חשבון זה, המבוארים בפרק ז, מכוונים להתאים את חשבון הלוח לחשבון הראיה המדוייק יותר "במקום האמיתי".

דרך חישוב תקופת ניסן (פרקים ט-י)

כנ"ל בפרק ד, כשהבית דין היה קובע אם השנה תהיה מעוברת או פשוטה, השיקול העיקרי שהיה עומד בפניו, היה הצורך לכוון שחג הפסח יחול בזמן האביב. דהיינו, שחג הפסח יחול לאחר שהשמש תגיע לתחלת מזל טלה, אז מתחילה תקופת ניסן וזמן האביב. בכדי לדעת זאת, צריך לחשב את מהלך השמש, ולהקבילו לחישוב מולד ניסן, כפי החשבון שנתבאר לעיל בפרק ו.

במהירות מהלך השמש, שתי דעות בין חכמי ישראל. לדעה אחת השמש משלימה הקפה שלמה במעגלה בשס"ה יום ושש שעות, ולדעה השניה השמש משלימה הקפה בכמה רגעים פחות מכך¹⁰. בפרק ט הרמב"ם יבאר את דרך החשבון לפי הדעה הראשונה, ובפרק י לפי הדעה השניה.

*

בפרק ט הרמב"ם נותן שני חשבונות, המכוונים לאותה מטרה, לדעת האם תקופת ניסן תהיה לפני חג הפסח או לאחריו. ואפשר לומר שהחשבון הראשון הוא דרך קצרה וארוכה, והחשבון השני הוא דרך ארוכה וקצרה.

דהיינו, החשבון הראשון הולך בדרך הישרה והמדוייקת. לבדוק את המרחק בין מולד חודש ניסן (היינו, מולד הירח) ותקופת ניסן (התלויה בשמש) בשנת בריאת העולם, ואת הפער שהצטבר ביניהם בכל השנים שעברו מאז, ובצירוף כל זה יהיה אפשר לדעת את הזמן המדוייק של תקופת ניסן ואת המרחק בינה למולד ניסן בכל שנה שנרצה.

אך בחשבון זה ישנו קושי גדול, להיותו מצריך לצרף מספרים ארוכים פעמים רבות. וכנ"ל, הרמב"ם בהלכות אלו משתדל לעשות את הדברים פשוטים ככל האפשר. לכן הרמב"ם מציע כאן חשבון נוסף, שהולך בדרך קצת עקיפה ומורכבת לכאורה, אך בסופו של דבר דרך זו פשוטה וקלה יותר, בלי להתעסק עם מספרים ארוכים.

בחשבון זה, בשלב הראשון יש לחשב ולדעת באיזה יום **בשבוע** תחול תקופת ניסן. חשבון זה הוא קל ביותר, כיון שכל כ"ח שנים הם מעגל שחוזר על עצמו, ובסיום כל כ"ח שנים תקופת ניסן תחול בתחילת ליל רביעי. ומנתון זה, הדרך קצרה להגיע בחישוב פשוט לידיעת היום בשבוע בו תהיה תקופת ניסן בכל שנה שרוצים.

בשלב השני יש לחשב ולדעת באיזה יום **בחודש** תהיה התקופה. חשבון זה בעצם הוא הוא החשבון הראשון (המורכב) דלעיל, אלא שכעת הרמב"ם מציע לעשות אותו בצורה גסה וקלה יותר, בלי להתייחס למספרים המדוייקים. ואף על פי שהחישוב הגס יכול להביא אותנו לתוצאה לא מדוייקת, אך כיון שאנו כבר יודעים (מהחישוב הקודם) באיזה יום בשבוע תחול תקופת ניסן, הרי נתון זה יעזור לנו לכוון את החישוב ולהתאימו אל האמת.

והמעייין יראה שאת החשבון הראשון הרמב"ם נותן בצורה תיאורטית בלבד, ובחשבון השני הרמב"ם יורד לדוגמא מעשית, לתת דוגמא מתאריך פלוני בשנת ד'תתק"ל. ואולי זוהי ראייה לכך שציפיינו מהלומד שישתמש בפועל בחשבון השני, הקל יותר.

¹⁰ ביאור משמעותה של מחלוקת זו, ראה לקו"ש חט"ז שיחה א לפרשת בא.

*

בפרק י הרמב"ם מבאר את הדעה השניה בנוגע למהלך השמש, והדרך לדעת תקופת ניסן בכל שנה, לפי חשבון זה.

כאן הרמב"ם נותן שוב חשבון, שמקביל לחשבון הראשון שבפרק הקודם, לבדוק בדיוק את המרחק בין תקופת ניסן ומולד ניסן. אך במקרה זה החשבון הוא הרבה יותר קל. כי לפי הדעה בה אנו אוחזים כעת, כל י"ט שנים הפער בין השמש והירח נסגר בצורה מדוייקת, בלי יתרה. כך שכל י"ט שנים המרחק בין תקופת ניסן ומולד ניסן, זהה למרחק שהיה ביניהם בשנת הבריאה. ומנתון זה, קל למצוא בחישוב קצר את הזמן המדוייק של תקופת ניסן ואת המרחק בינה לבין מולד ניסן בכל אחת משאר ח"י השנים. ואין צורך לחשבונות המקורבים שהרמב"ם נתן בפרק הקודם.

דרך חישוב ראיית הירח (פרקים יא-יט)

תוכן הפרקים בכללות

בפרק י"א הרמב"ם נותן את הכללים כיצד אפשר להגדיר מיקום של נקודה מסויימת בכיפת השמים, וכיצד לחשב את המרחק בין נקודה אחת לשניה. וכן, מבאר מושגים, שישתמש בהם בחשבונות שבפרקים הבאים.

לפי הקדמות אלו, בפרקים י"ב-י"ג הרמב"ם מדריך כיצד למצוא את המיקום של השמש ברקיע. ובפרקים י"ד-ט"ו הרמב"ם מדריך כיצד למצוא את המיקום המדוייק של הירח ברקיע.

תנועת השמש והירח היא ממזרח למערב, ולכן ארבעת הפרקים הנ"ל מגדירים את מיקום השמש והירח על ציר מזרח-מערב. אך האמת היא, שהירח והשמש אינם נוסעים על אותו קו ממש, אלא פעמים שהירח צפוני מעט לשמש, ופעמים שמעט דרומי. ולכן בפרק טז הרמב"ם מדריך כיצד לדעת את המרחק בין השמש והירח לצפון או לדרום.

המרחק בין השמש והירח בציר מזרח ומערב נקרא ברמב"ם אורך הירח, והמרחק ביניהם לצפון או לדרום נקרא ברמב"ם רוחב הירח.

לפי נתונים אלו של מרחק הירח מהשמש, אפשר לדעת אם הירח יראה בלילה פלוני או שלא. כי כשהמרחק בין השמש והירח קטן מדי, ודאי שהירח לא יראה. וכשהמרחק ביניהם גדול דיו, ודאי שהירח יראה. כמבואר בתחלת פרק יז. אמנם יש טווח מסויים של מרחק, לא קטן מדי אך לא מספיק גדול, שבו לא ברור אם הירח יראה או לא, ובמקרה זה יש לבדוק זאת על פי "חשבונות הראיה", המפורטים בהמשך פרק יז.

בסיום הענין בפרק ח"י הרמב"ם מוסיף שגם במקרים שהחשבון השמימי הנ"ל נותן שהירח יראה, יש להתחשב בנתונים נוספים על פני כדור הארץ. דהיינו, בזמן הראיה, אם הוא בקיץ כשהאוויר עכור או בחורף כשהאוויר צלול. וכן מקום הראיה, אם הוא מקום נמוך שהראות בו קשה או מקום גבוה שהראות בו מעולה. כי כשהאוויר עכור והראות לקויה, יתכן שלא יראו את הירח החדש, גם אם הוא כבר אמור להראות לפי החשבון. ובקשר לזה הרמב"ם ממשיך ומלמד את הדינים כיצד לנהוג במקרים כאלו שהירח לא נראה למרות שלפי החשבון אמור להראות.

ובפרק יט מלמד את הדרך לדעת כיצד יראה הירח, באיזה גובה מהאופק יראה ולאיזה צד יהיה נוטה. כנ"ל.

בפרטיות ובביאור יותר

בסוף פרק יא הרמב"ם מבאר משמעותן של שני סוגי חשבונות, "המהלך האמצעי" ו"המהלך האמיתי". ואלו דבריו :

"השמש והירח וכן שאר השבעה כוכבים, מהלך כל אחד ואחד מהן בגלגל שלו, מהלך שווה. אין בו לא קלות ולא כבדות, אלא כמהלכו היום, כמו מהלכו אמש, כמו מהלכו למחר, כמו מהלכו בכל יום ויום.

וגלגלו של כל אחד מהם, אף על פי שהוא מקיף את העולם, אין הארץ באמצעו. לפיכך אם תערוך מהלך כל אחד מהן לגלגל המקיף את העולם שהארץ באמצעו, שהוא גלגל המזלות, ישתנה הילוכו, ונמצא מהלכו ביום זה בגלגל המזלות פחות או יותר על מהלכו אמש או על מהלכו למחר.

המהלך השווה שמהלך הכוכב או השמש או הירח בגלגלו, הוא הנקרא אמצע המהלך; והמהלך שיהיה בגלגל המזלות שהוא פעמים יותר ופעמים חסר, הוא המהלך האמיתי, ובו יהיה מקום השמש או מקום הירח האמיתי".

*

בהתאם להקדמה זו, בפרקים יב-יג מבאר הרמב"ם את הדרך למצוא את מקום השמש האמיתי, בארבעה שלבים:

א. מציאת מקום השמש בגלגלה, דהיינו, במהלך האמצעי. ב. מציאת נקודת הגובה של גלגל השמש, דהיינו הנקודה בה השמש הכי רחוקה מכדור הארץ. ג. מציאת מרחק השמש מנקודת הגובה שלה, למרחק זה הרמב"ם קורא "מסלול השמש". ד. לפי אורך מסלול השמש נקבעת "מנת המסלול", דהיינו שיעור המעלות שיש להוסיף או להפחית כדי למצוא את מקום השמש האמיתי (המשך וסוף פרק יג)¹¹.

*

בפרקים יד-טו הרמב"ם מדריך למצוא את מקום הירח האמיתי. ופותח בהקדמה:

"הירח, שני מהלכים אמצעיים יש לו. הירח עצמו מסבב בגלגל קטן שאינו מקיף את העולם, ומהלכו האמצעי באותו הגלגל הקטן נקרא אמצע המסלול. והגלגל הקטן עצמו מסבב בגלגל גדול המקיף את העולם, ומהלך אמצעי זה של גלגל הקטן באותו הגלגל הגדול המקיף את העולם הוא הנקרא אמצע הירח".

לפי זה הרמב"ם מורה את סדר מציאת מקום הירח האמיתי בחמשה שלבים:

א. מציאת מקום "אמצע הירח". ב. מציאת מקום "אמצע המסלול". ג. תיקון מקום אמצע הירח בהתאם לעונות השנה, ומציאת "אמצע הירח לשעת הראיה"¹². ג. מציאת המרחק שבין "אמצע הירח" ל"אמצע השמש" (המבואר בפרק יב), והכפלתו ל"מרחק הכפול". ד. בהתאם ל"מרחק הכפול", לתקן את "אמצע המסלול" ולמצוא את "המסלול הנכון". ה. לפי "המסלול הנכון" למצוא

¹¹ והסיבה לחשבון זה, מובנת בפשטות מתוך דברי הרמב"ם הנ"ל בסוף פרק יא. כי המציאות של 'נקודת הגובה' בה השמש רחוקה יותר מכדור הארץ, היא מפני הסטייה הנ"ל שגלגל השמש סוטה מכדור הארץ. סטייה היוצרת את הפער בין המקום האמצעי למקום האמיתי כנ"ל בפרק יא. ולכן ידיעת מרחק השמש מנקודת הגובה שלה ("מסלול השמש"), מאפשרת להגדיר את שיעור הסטייה בין המקום האמצעי והמקום האמיתי ("מנת המסלול").

¹² דהיינו, החשבון הראשון מכוון למצוא את מקום "אמצע הירח" בשעה השישית אחר חצות היום, שבזמן ניסן ותשרי אז שוקעת השמש, ואז היא שעת ראיית הירח החדש. אך בקיץ השמש מאחרת לשקוע, ובזמן הזה "אמצע הירח" מתקדם עוד במהלכו, עד שהשמש שוקעת ומגיע זמן ראיית הירח. ולכן בקיץ יש להוסיף מעט על החשבון הראשון. ולהיפך בחורף, השמש מקדימה לשקוע, והירח יכול להראות בשעה מוקדמת יותר, ולכן יש להפחית מעט מהחשבון הראשון.

את "מנת המסלול", אותה מוסיפים על "אמצע הירח לשעת הראיה" או מפחיתים ממנו, וזהו מקום הירח האמיתי¹³.

*

בפרק טז הרמב"ם מדריך למצוא את "רוחב הירח", דהיינו המרחק שבין הירח והשמש בציר צפון-דרום. וגם כאן, פותח בהקדמה:

"העגולה ששובב בה הירח תמיד, היא נוטה מעל העגולה ששובבת בה השמש תמיד. חצייה נוטה לצפון, וחצייה נוטה לדרום. ושתי נקודות יש בה זו כנגד זו, שבהן פוגעות שתי העגולות זו בזו. לפיכך כשיהיה הירח באחת משתיהן, נמצא סובב בעגולה של שמש כנגד השמש בשווה. ואם ייצא הירח מאחת משתי הנקודות, נמצא מהלך לצפון השמש או לדרומה. הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש, היא הנקראת ראש. והנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש, היא הנקראת זנב".

לפי זה, הרמב"ם מורה את הדרך למצוא את "רוחב הירח" בשלשה שלבים:

א. מציאת נקודת הראש, בה קו הילוכו של הירח מתחיל לנטות מקו הילוכה של השמש כלפי צפון.
 ב. מציאת המרחק בין נקודת הראש ובין הנקודה בה נמצא הירח כעת במהלכו. ג. לפי זה מציאת שיעור הנטיה של הירח לצפון השמש או לדרומה¹⁴.

*

כנ"ל בפרק יז הרמב"ם מגיע לעיקר, בדיקת האפשרות לראות את הירח בליל פלוני. וכנ"ל, כש"אורך הירח", דהיינו מרחק הירח מהשמש, קטן מדי, ודאי שלא יראה. כשאורך הירח גדול דיו, ודאי שיראה. אמנם ישנו טווח ביניים בו ישנו ספק האם הירח יראה או שלא, ולכן יש לחקור ב"חשבונות הראיה". לפיהם אפשר לקבוע אם יראה הירח.

מטרת "חשבונות הראיה", היא למצוא את "קשת הראיה"¹⁵, ולהשוות בינה לבין "אורך הירח". ככל שהקשת ארוכה יותר, יהיה אפשר לראות את הירח גם אם הוא קרוב יחסית לשמש, וככל שהקשת קצרה יהיה יותר קשה לראות את הירח, אלא אם כן הוא רחוק יותר מהשמש. לוח

¹³ מתוך דברי הרמב"ם כשלעצמן, אי אפשר להבין את משמעותו של חשבון זה, דהיינו מה משמעותו של המרחק בין השמש והירח והכפלתו, ומדוע חשבון זה נוגע לקביעת מסלול הירח. ענין זה נתבאר במפרשים ובספרים העוסקים בכך

¹⁴ וכמובן בפשטות, שברבע הראשון של המעגל, הירח הולך ומתרחק מהשמש לכיוון צפון. ברבע השני של המעגל הירח חוזר ומתקרב אל השמש. ברבע השלישי של המעגל הירח הולך ומתרחק מהשמש לכיוון דרום, וברבע הרביעי חוזר ומתקרב אל השמש.

¹⁵ דהיינו, גובה הירח מעל האופק (כמבואר בדברי הרמב"ם בסוף פרק י"ט). מרחק הירח מהאופק דומה לקשת, לפי אורכה אנו יודעים כמה זמן יתאפשר לראות את הירח עד שקיעתו מעבר לאופק. ולכן מרחק זה נקרא "קשת הראיה", כבפנים.

ליתר ביאור: השמש שוקעת בכל ערב באופק המערבי, ובתחלת החודש, הירח נמצא קרוב אליה, ושוקע בעקבותיה, זמן קצר אחריה. אולם נקודת שקיעתו של הירח, אינה זהה לנקודת שקיעתה של השמש. ולכן מרחק הירח מהשמש (אורך הירח), אינו זהה למרחק הירח מהאופק ("קשת הראיה") [אם כי כמובן, שיעור מרחקו מהשמש ושיעור מרחקו מהאופק קרובים זה לזה, ובשני המקרים מדובר במרחק לא גדול. כפי שיראה הלומד מתוך המספרים שהרמב"ם נותן בהמשך הפרק].

עפ"י מובן המבואר בפנים בענין "קצי הראיה". כי כאשר קשת הראיה ארוכה, דהיינו הירח גבוה מעל האופק, יהיה אפשר לראות אותו, גם אם מרחקו מהשמש קטן. אך כשקשת הראיה קצרה, והירח קרוב אל האופק, יהיה קשה לראות אותו, אלא אם כן מרחקו מהשמש גדול יותר.

ההשוואה בין שני נתונים אלו – מרחק הירח מהשמש, וקשת הראיה – נקרא בלשון הרמב"ם "קיצו הראיה".

בחשבונות הראיה יש ארבעה שלבים, ועיקרם:

א. "שינוי המראה": הפחתה או הוספה של חלקים על מיקום הירח לאורך ולרוחב, בהתאם למיקומו על גלגל המזלות¹⁶. שינוי מקום הירח לאורך, נקרא אורך שני. ושינוי מקום הירח לרוחב, נקרא רוחב שני.

ב. "מעגל הירח": לקיחת חלק מסויים מהרוחב השני, אותו מוסיפים או גורעים מהאורך השני. האורך שנשאר אחר ההוספה או הגרעון נקרא אורך שלישי.

ג. לקיחת חלק מסויים מהאורך השלישי, והוספתו על עצמו, או גריעתו מעצמו. האורך שנשאר אחר ההוספה או הגרעון, נקרא אורך רביעי.

ד. "מנת גובה המדינה": לקיחת שני שלישי מהרוחב הראשון, אותם גורעים או מוסיפים על האורך הרביעי. האורך שנשאר אחר ההוספה או הגרעון, הוא "קשת הראיה" אותה בקשנו למצוא.

*

פרק חי נתבאר ענינו לעיל. בפרק יט מלמד הרמב"ם את הדרך לדעת כיצד יראה הירח, להיכן יהיה נוטה, ובאיזה גובה יהיה. כנ"ל.

נטיית פגימת הירח תלויה במרחקו מהקו השווה העובר במרכז העולם. כי פגימת הירח תמיד תהיה לצד מזרח (הצד הנסתר מהשמש, הנמצאת כעת במערב), אך ככל שהירח נוטה יותר לצפון, כך פגימתו תהיה נוטה לדרום. וכן להיפך, ככל שהירח דרומי יותר, פגימתו תהיה נוטה יותר לצפון.

כדי לחשב את מקומו של הירח יחסית לקו השווה, הרמב"ם מקדים ומבאר את הדרך לחשב את נטייתו של השמש מהקו השווה לצפון או לדרום. לחישוב זה יש לצרף את החשבון של "רוחב הירח", דהיינו מרחקו של הירח ממסלול השמש לצפון או לדרום (כפי שנתבאר לעיל פרק טז). מצירוף שני נתונים אלו (מרחק השמש מהקו השווה, ומרחק הירח מהשמש), אפשר לחשב את מרחק הירח מהקו השווה, ולדעת לאיזה צד תהיה פגימתו.

את גובה הירח מהאופק אפשר לדעת לפי קשת הראיה שנתבארה לעיל (בפרק יז). כי זהו בדיוק ענינה של קשת הראיה, להגדיר את מרחק הירח מהאופק. לכן ככל שהקשת תהיה ארוכה יותר, כך הירח יראה גבוה יותר.

¹⁶ הטעם לשינוי זה, כיון שכל החשבונות דלעיל מכוונות בהתאם למרכז כדור הארץ. אמנם לענינו בהלכות קידוש החודש, מדובר על ראיית הירח על ידי אדם העומד באיזור ירושלים, שהיא צפונית מזרחית למרכז כדור הארץ. ולכן לענינו הירח תמיד יראה מערבי יותר, ודרומי יותר.

לכן ב"שינוי המראה", את אורך הירח תמיד יש לקצר, כיון שאם הירח נראה מערבי יותר, הרי הוא קרוב יותר לשמש השוקעת במערב. אמנם בנוגע לרוחב הירח, אם הוא צפוני לשמש, אז בשינוי המראה הוא יראה דרומי יותר, דהיינו קרוב יותר לשמש, ולכן יש להפחית את שינוי המראה מרוחב הירח. ואם הוא דרומי לשמש, אזי בשינוי המראה הוא יראה עוד יותר דרומי, רחוק יותר מהשמש, ולכן יש להוסיף את שינוי המראה על רוחב הירח.

מפרשי הלכות קידוש החודש

מפרשי הרמב"ם הרגילים, המגיד משנה והכסף משנה וכו', כשהגיעו להלכות קידוש החודש עמדו מלפרש¹⁷. גם הראב"ד בעל ההשגות כותב בהלכות אלו רק השגה אחת, ובתוכה כתב "המחבר הזה מתגדר מאד ומתפאר בחכמה הזאת. . ואני איני מאנשיה כי גם רבותי לא הגיעו אליה, על כן לא נכנסתי בדבריו לבדוק אחריו". רק הלחם משנה המשיך לכתוב גם על הלכות קידוש החודש, אך רק על ארבעת הפרקים הראשונים, שכנ"ל, הם פרקים הלכתיים "רגילים". ומשם ואילך עמד מלפרש.

על הלכות אלו נכתב פירוש מיוחד, הנדפס בדפוסים בצד הרמב"ם מימין ומשמאל. פירוש זה נכתב על ידי רבי עובדיה ברבי דוד ברבי עובדיה¹⁸, בשנת ה'פ"ה¹⁹, מאה חמישים שנה אחר כתיבת הלכות אלו על ידי הרמב"ם. פירוש זה נקרא בפי המפרשים שאחריו בשם 'המפרש' סתם.

כמאתיים שנה לאחר מכן, בדור שלאחר גירוש ספרד, היה הרלב"ח – רבי לוי בן חביב – מרבני ירושלים [הרלב"ח מפורסם בין היתר במחלוקתו על חידוש הסמיכה. כי כשרבי יעקב בירב רצה לחדש את הסמיכה בצפת, שלח לירושלים כתב סמיכה לרלב"ח, אך הרלב"ח התנגד לרעיון וחלק עליו בסדרת קונטרסים שנדפסו אח"כ בשו"ת הרלב"ח].

הרלב"ח העיד על עצמו²⁰ בנוגע להלכות קידוש החודש, "בחכמה הזאת לא זכיתי ללמוד דבר ממלמדי כי אם מעצמי בספרים, וגם זה לא ברוב פנאי כי אם בזמן שהייתי לוקח לעצמי ופורק מעל ראשי עול משא טורח עבודת עם הקדש מעט מזער".

הרלב"ח כתב חיבור קצר בשם דרך הקודש, המבוסס על פרקים יב-יז בהלכות קידוש החודש, שכנ"ל, פרקים אלו מורים את הדרך לדעת מתי יראה הירח. בחיבורו הוא מכניס את החשבונות שהרמב"ם נותן לתוך טבלאות מסודרות, ומציג בצורה מקוצרת וברורה את סדר החישוב שלב אחר שלב, עם מעט ביאור על משמעותו של כל חשבון. חיבור זה נדפס בתוך שו"ת הרלב"ח.

מלבד חיבור זה הרלב"ח כתב ג"כ ביאור על כמה הלכות בתוך הלכות קידוש החודש. ביאור הנדפס בדפוסים מתחת לדברי הרמב"ם. מלכתחילה הרלב"ח לא בא לבאר את כל ההלכות, אלא רק נקודות מסויימות שראה שדורשות ביאור מיוחד. עד שמגיע לפרק י"ז, שכנ"ל, פרק זה הוא הסך הכל של כל החשבון, ואת פרק זה הוא מבאר כולו מתחלתו עד סופו.

הרלב"ח בביאורו עוקב אחר דברי המפרש רבי עובדיה שקדם לו. כשנראה לו, הוא מציין את דבריו לשבח, אך כמה פעמים הוא מבטל את דבריו ודוחה אותם, וכמה פעמים מציין שדברי המפרש נכתבו באריכות יתירה, והוא יכתוב תחתיו בצורה ממוקדת יותר.

¹⁷ בסוף פרק ד הכסף משנה מעתיק את השגת הרמ"ה על הרמב"ם, ואינו מוסיף משלו.

¹⁸ כפי שחזתם בהקדמתו.

¹⁹ כפי שמציין בסוף ביאורו לפרק ח.

²⁰ רפ"ב.

הלחם משנה, שכותב על ד' הפרקים הראשונים כנ"ל, דברי הרלב"ח כבר היו לפניו, והוא מציין אליו²¹ ומשבח את דבריו. לדברי המפרש הוא כמעט ואינו מתייחס, מלבד שלשה²² מקומות שבהם מביא את דבריו בכדי להקשות עליהם ולדחותן.

* * *

בפרטיות יותר, בנוגע לפירוש הרלב"ח, יש לפרט ולציין המעלות המיוחדות שבפירושו.

א. **הסדר**. הרלב"ח כותב בצורה מסודרת, דהיינו שמודיע מראש מה הולך להיות מהלך הענינים של דבריו, וכמה קושיות הולך לשאול. ותוך כדי ביאור ופלפול הוא מציין, שבשלב זה מתורצת קושיה פלונית, ובשלב זה מתורצת קושיה פלונית. כך שגם במקומות שמאריך בדבריו קל לעקוב אחר מהלך הענינים בלי להתבלבל.

ב. **הניתוח**. ניתוח דק ועדין של מה שנאמר, בגמרא או ברש"י ובתוספות, או ברמב"ם. ניתוח של מה שנאמר, ולמה נאמר, ומה לא נאמר. כפי שיראה המעיין בדבריו.

ג. **הדקדוק**. כשמפרש את דברי הרמב"ם, אינו מפרש רק את תוכן דבריו בכללות, אלא גם מסב את תשומת לב הלומד שבמקום פלוני הרמב"ם השתמש בביטוי כזה, ובמקום פלוני השתמש בביטוי שונה, ומבאר הטעם לכך. זאת גם שמדובר בדברים טפלים לכאורה שאינם נוגעים ישירות להבנת הדברים.

ד. ועוד והוא העיקר, **הביטול**, כמתאים לחסיד:

במקום אחד²³ הרלב"ח מביא דברי התוספות במסכת ר"ה, ומאריך להקשות עליו מכמה כיוונים, עד שנראה שמי שאמר את דברי התוספות לא תפס את משמעות דברי הגמרא ומשמעות דברי רש"י. ולכן כותב הרלב"ח, "ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר שהיא הגהה מתלמיד, ואינם דברי רבני גדולים כהם". אך למרות זאת הרלב"ח ממשיך וכותב, "ואם אינו כן אלא שהם דברי בעלי התוספות, הרי כאילו עבר הקולמוס על מה שכתבתי בזה, כי כל דבריהם אמת ודעתי הקצרה לא יכלה להשיגם".

ועוד יותר זה ניכר בסיום פירושו, לאחר שביאר כל הצריך ביאור בהלכות קידוש החודש, העלה קושיה שנתקל בה, שכאשר עוקבים אחר החשבונות של הרמב"ם בשאלה האם יראה הירח בליל פלוני, נראה לכאורה שבאחד החשבונות הרמב"ם מצריך מספרים גבוהים יותר מהראוי.

אך כותב על כך הרלב"ח, "ואם באתי לחשוד ולומר כי שמא ח"ו לא דקדק הרב בדבריו, ירא אני פן ישרפני בהבל פיו". ובקשר לכך הוא מספר על רבי אברהם זכות (שהיה מומחה גדול בחכמת התכונה) שכתב גם כן בענינים אלו, ונעמד גם כן על אותו קושי בדברי הרמב"ם, וכתב שהרמב"ם טעה בדבריו. אך ראה זה פלא, שבאותן מקומות שהוא דחה דברי הרמב"ם, באותן מקומות הוא עצמו נכשל וטעה בדברים פשוטים. כפי שמציין הרלב"ח בפרטיות. ומסיים הרלב"ח, ש"לעניות דעתי לא קרה לו זה

²¹ פ"ב הי"ט. פ"ג הי"ו.

²² רפ"ב, רפ"ג, ספ"ג.

²³ פ"ב הי"ט.

אלא לעונש מה שכתב על הרב שטעה או ששגג . . וקרה לו בזה מה שאמרו ז"ל כל המתיהר חכמתו ניטלת ממנו, ואין לך יוהרא גדולה מלחשוב על הרב תועה".

אך מסתבר שהרלב"ח לא היה סתם חסיד, אלא היה חב"דניק דוקא, שאינו מסתפק באמונה לבדה, אלא מחונך לכך שכל מה שאפשר להשיג בשכל הוא משתדל להשיג. ולכן הרלב"ח לא הסתפק באמונה הפשוטה שהרמב"ם בודאי צודק, אלא המשיך להשתדל ולחקור עד שאכן מצא ביאור בדברים. ונקודת דבריו, על פי דברי הרמב"ם בפרק חי שיש הבדל בין החשבון התיאורטי של מהלך השמש והירח בשמים, לבין המציאות בפועל על הארץ. שגם אם החשבון התיאורטי נותן שהירח החדש כבר אמור להראות, אך יתכן שבפועל זה לא יקרה מפני מזג האויר וכיו"ב, אלא אם כן הירח יהיה גדול יותר. ולכן יש הבדל בין המספרים שהרמב"ם נתן במקום אחד, בחשבון התיאורטי, לבין המספרים שנתן במקום אחר, שם הוא מגיע לחישוב הראיה בפועל ממש.

וגם תירוץ זה הוא מוכיח מתוך דברי הרמב"ם גופא, על פי דרכו לדקדק בלשונו כנ"ל, שבחשבון התיאורטי הרמב"ם כותב "יראה הירח" סתם, ובחשבון המעשי הרמב"ם כותב "יראה הירח בכל ארץ ישראל". ששינוי לשון זה, שנראה סתמי לכאורה, מתאים לביאורו של הרלב"ח.